

Ladislav Babić

(Ne)poznavanje prirode i društva

Drugi zakon termodinamike, empirijski zasnovane grane fizike koja se bavi prijenosom i pretvorbom topline i ostalih oblika energije, jedan je od najvažniji zakona u svemiru. Ključni pojam tog prirodnog zakona je takozvana *entropija*, veličina kojom izražavamo *degradaciju* svakog oblika energije u toplinu, čega je rezultat pretvaranje svih poznatih njenih oblika u toplinsku energiju. Prema nekim teorijama, tzv. *toplinska smrt svemira*. Kažemo da entropija *zatvorenog sustava* (onog koji nema interakciju sa svojom okolinom) nepovratno raste ili ostaje uvijek ista, čime izražavamo činjenicu da je rezultat svih energetskih procesa u takvom sistemu, sve veće prisustvo topline. Ti procesi su *spontani i nepovratni*, odnosno – za uspostavljanje prvobitnog stanja potrebno je izvršiti neki rad. No, nećemo sada o tome. Na zasadama termodinamike nikla je statistička fizika, koja daje dublje uvide u njene zaključke. Tako se prethodno spomenuti zakon tumači većom vjerojatnošću da sistem spontano (sam od sebe) prijeđe iz sređenog u kaotično stanje, negoli obrnuto. Često se to popularno ilustrira uređenom knjižnicom, gdje su knjige sređene prema abecednom redosljedu autora, koja tokom vremena kako njeni korisnici pretražuju i nasumice vraćaju knjige na police, poprima sve nesređeniji oblik. Toliko o fizici, za one koji se boje da ih podvrgavam nasilnom kursu ovog, još iz školskih klupa „voljenog“ predmeta.

Nikada nisam suviše volio *socijalni darvinizam* i srodne discipline, koje zakonitosti vladanja ljudskog društva i njegovih pripadnika nastoje objasniti pretjeranim analogijama sa prirodnim znanostima, s posebnim naglaskom na darvinističko nadmetanje jedinki u borbi za opstanak. U analogijama nikad ne valja pretjerivati, posebno ima li se u vidu da ljudsko društvo ne funkcionira isključivo kao prirodna tvorevina, već je sve više moderirano svojom socijalnom komponentom koju u drugih životnih vrsta ne nalazimo ili nalazimo u ograničenoj formi. No, od jednoga ne možemo pobjeći – od činjenice da smo i mi dio svemira, te je upravo stoga dobro pogledati nude li nam prirodni zakoni neki – makar i ograničeni – uvid u funkcioniranje ljudskih zajednica. Prilika za to nam se neposredno pruža i u razmatranju rasapa nekad jedinstvene, multietničke tvorevine, danas mnogima morskog imena. No, 'ajmo redom.

Život, kako nam se na pri pogled čini, proturječi 2.zakonu termodinamike. Živi organizmi svakako predstavljaju neki oblik sredenosti koju po svaku cijenu nastoje očuvati, i to kroz dugo vremena – „od kolijevke pa do groba“, pojedinačno ih promatrajući, a život kao pojava još i mnogostruko duže. Na *Zemlji* postoji već oko 4 milijarde godina. Taj navodni paradoks, prkošenje spomenutom prirodnom zakonu, objašnjava se time što živi organizmi ne predstavljaju izolirani sistem; oni međudjeluju sa svojom okolinom crpeći iz nje energiju potrebnu za održanje svoje sređene strukture. I ljudske zajednice spadaju u žive, socijalne organizme, za koje nam se čini kako - bilo podsviješno ili kao posljedica prevladavanja animalne nad socijalnom komponentom, ili pak uslijed nedostatka višeg stupnja uvida u „božje“ zakone koji bi trebali usmjeravati njen razvoj - teže *uniformiranosti* na ograničenom, plemenskom nivou. U svemu; od etničke strukture, preko vjerovanja, svakodnevnih kontakata i običaja koji vladaju u njoj. Možemo – preko volje - otpjeti par postotaka miješanih brakova, nešto inovjernika i ostalih vrsta „čudaka“ (u vladanju, običajima, seksualnim preferencijama, odijevanju i slično), ali ako taj broj preraste neku nevidljivu granicu – zajednica postaje uznemirena. Uznemirenost rađa strah (od razbijanja njene ustaljene monolitne strukture), strah rađa djelovanje - pokušaje da se promjena onemogući, a djelovanje najčešće počinje kao represija prema uzrocima straha - strane komponente koja se infiltrirala u zajednicu. Sve to može eskalirati do sukoba koji prelaze iz

ograničenog, unutarplemenskog, u širi međuplemenski nivo. Radi li se o međuetničkim sukobima [Mirjana Kasapović](#) njihove uzroke tumači tzv. sindromom „'etničke anksioznosti' kao kontingentno uvjetovanim strahom od etničkih zajednica i svega što je povezano s etničnošću“. Etnička anksioznost (oblik ksenofobije, straha od tuđinaca i svega tuđeg) – po spomenutoj autorici, „mala teorijska zagonetka“ - povremeno, u zavisnosti od ekonomskih i socijalnih prilika eskalira u otvorenu *etničku netrpeljivost*, koja u ekstremnim uvjetima može završiti *etničkim čišćenjem* i/ili *pogromima* „uzročnika“ straha. Žudnja građana za uniformiranošću svoje zajednice možda se najbolje slikovito prikazuje [istraživanjima](#) povjerenja u institucije države. Tu prva tri mjesta redovno zauzimaju *crkva, vojska i policija* (gotovo uvijek u tom redoslijedu), koje i vizuelno prikazuju *uniformnost svojih stavova* kojima nastoje podvrgnuti sve članove zajednice, maskiranjem u *jednoobrazne uniforme* koje to sasvim rječito demonstriraju. Svaki građanin – bez izuzetka - je pred bogom jednak, mora se na isti način pokoravati vojnoj disciplini, te sasvim jednako biti tretiran od organa represije. U principu, tu ne postoje izuzeci iako – hvala bogu, rekli bismo – realni život vrvi od njih. Tko poznaje povijest bez teškoća zapaža da se društva tijekom vremena mijenjaju, evoluiraju kako u materijalnom tako i u duhovnom pogledu. Zašto? Jer ni društvene zajednice *nisu izolirani sistemi* – u neprestanom su međudjelovanju sa ostalim zajednicama naše planete, i sa okolinom koju nastavaju. Potonje im omogućuje čisto biološko očuvanje svojih članova, što ne bi bilo dovoljno za njihov socijalni razvoj kad one ne bi međusobno interagirale, izmjenjujući ne samo robe već i iskustva, ideje, svjetonazore, ideologije,.. Primjer jedne stagnirajuće zajednice u socijalnom smislu – kvazizatvorenog društvenog sistema – predstavlja slučaj *Sjeverne Koreje*. Naravno da, kako unutar tako i među zajednicama, ideje ne cirkuliraju bez svojih nosilaca – ljudi. Upravo oni svojim djelovanjem predstavljaju onaj ekvivalent fizikalnog rada koji rastače degradaciju društva na jednoobrazni, statistički kontinuum jedinki koje se ničim bitnim ne razlikuju među sobom, i kao takve vuku zajednicu u ustajalu duhovnu močvaru.

Međutim, pojava takvih osoba koje se protive podvrgnuti pritisku društva za jednoobraznošću i potiskivanjem vlastitih osobina; koje ih ne žele skrivati već imati slobodu za njihovim cjelovitim javnim ispoljavanjem, uvijek je praćena društvenim otporom, u početku najčešće u obliku neformalne represije. Šezdesetih godina prošlog stoljeća, kad su *Beatlesi* inaugurirali čuvene *bitlsice*, nije bilo ništa

neobično da „svijesna“ omladina na silu šiša svoje čupave drugove koji se nikako nisu uklapali u njihov svjetonazor. Tihu podršku pružale su im i vlasti praćene vjernim školskim sustavom (on je uvijek transmisija interesa vladajuće elite u nezrele mozgove omladine), koji nije dozvoljavao prisustvovati nastavi tim „majmunima“. Mada su im u školskim kabinetima visjele slike dugokosih velikana znanosti, literature i povijesti. Danas više pitanje stila frizure nije na tapeti, međutim – tome treba zahvaliti žrtvi i ustrajnosti onih malobrojnih „skalpiranih“ prvoboraca. Koji su, poput difuzije malobrojnih atoma u čistu tekućinu, podjednako ustrajno prodirali u pravovjerne estetske kriterije svoje sredine, trajno ih izmijenivši. No, ništa nije jednostavno u društvima koja se inercijom svoje tvrdokornosti opiru svemu novom. Pobjeda na jednom mjestu ne znači i pobjedu na svim mjestima. Danas su pripadnici *LGBTIQ* zajednice (*Lezbijke, Gejevi, Biseksualne, Transrodne, Interseksualne i Queer osobe*) zauzeli mjesto u prvim redovima infiltracije u ustajali društveni moral, podnoseći na mnogo teže načine posljedice svoje difuzije u društvenu etiku. Primjera tih invazija u homogenu intelektualnu, etičku, moralnu, estetsku,... strukturu društva koje se svom svojom inercijom protivi promjeni paradigme kako je većina zamišlja, ima koliko hoćemo. Što su sve morale (i još moraju) pretrpjeti feministkinje u borbi za ženska prava, „obojeni“ za svoja ljudska, radnici za svoja radna prava, znanstveni i tehnički inovatori u borbi za usvajanje svojih pogleda na svijet i pronalazaka, ne treba posebno naglašavati. Na sličan način se, kroz polupropusnu membranu društvenog otpora (ili otpora vladajućih elita) - jer nijedna brana promjenama vladajućih paradigmi nije dovoljno nepropusna – rasprostiru i ideje o pravednijim društvenim odnosima. I uvijek se tu radi o difuziji – prvo onih jakih, stamernih, karakterno čvrstih i intelektualno superiornih jedinki koje prve probijaju brešu društvenog otpora, a za njom nezaustavljivo slijede drugi, sve dok se društvo pod njihovim pritiskom nije prinuđeno prilagoditi prihvaćajući nove paradigme. Ali ne i novu elastičnost prema prihvaćanju „novina“. Samo ljudski „rad“ – ekvivalent fizikalnog rada koji uspijeva na ovoj planeti održavati život, ne prepuštajući ovaj dio svemira toplinskoj smrti – neprekidno suprotstavljanje i borba protiv ustajalosti društva uljuljkanog u stereotipe kakve mu nameću službena ideologija, religija, društveno prihvatljivi moral, etika i estetika, ne dozvoljava da pojedinačne zajednice, kao ni čovječanstvo u cjelini, utonu u nekreativnu apatiju koja konzervira društvene odnose na vijeke vjekova.

Daklem, primjetljiva je analogija - dakako, ograničenog tipa - između fizikalnih zakonitosti koje upravljaju prirodnim procesima (inercija, degradacija, rad, difuzija, osmoza,...) i procesa koji prate društvene mijene (otpor protiv promjena, ustajalost društvenih odnosa, aktivnost nedresurabilnih jedinki, individualno prodiranje novih ideja, propusnost svih mogućih mehanizama koji to nastoje spriječiti,...). Sasvim dovoljno da – ograničeno, na pravilan način korelirajući prirodoslovne i društvene parametre – bolje shvatimo društvena kretanja. Naravno, shvatiti nešto i promijeniti vladanje i stavove u skladu sa naučenim nije isto. Dok se anorganski svijet strogo vlada prema zakonima od prirode mu propisanim, u ljudsku se vrstu ušuljao jedan sasvim novi faktor – *interes*! Upravo on je najčešće ona najmoćnija kočnica, ali ponekad i promotor razvoja društvenih odnosa, zavisno od toga radi li se samo o interesu pojedinaca (uske, uglavnom vladajuće elite), ili njihov interes korespondira sa očekivanjima cijele zajednice. Tu smo, čini nam se, već prinudeni napustiti naše prirodoslovne analogije i staviti u upotrebu termine *emergentnih* (to su zakonitosti koje izranjaju na višem nivou razvoja materije i nisu karakteristične za onaj niži stupanj), anorganskom i većini organskog svijeta nepoznatih socijalnih zakonitosti. Ali, samo na prvi pogled. Analogiju sa prirodnim zakonitostima, možemo povlačiti i dalje, ovaj put sa životinjskim svijetom – daklem smo na nesigurnom, opreza vrijednom području pravog socijaldarvinizma. Kao što u ljudskom društvu postoji klasna (ili kastinska, primjerice u *Indiji*) hijerarhija, tako i među životinjama postoji hijerarhija struktura koju su *etolozi* ([etologija](#) – usporedna biologija ponašanja) označili imenima *alfa*, *beta*, *gama*, *delta*, *epsilon* i *omega*. *Alfa mužjaci* su ekvivalent muškog despotskog vladara, dok ostali tvore sve niže i niže članove animalnog društva u kojem *omega jedinke* odgovaraju najnižoj klasi suvremenog ljudskog društva – *radničkoj klasi*. Dok životinje status dominantnih ostvaruju fizičkom superiornošću (snagom), dotle se u ljudskom društvu on ostvaruje ekonomskom superiornošću. Borbi za opstanak u animalnoj zajednici, odgovara klasna borba u ljudskom društvu. Nagrada uspješnim društvenim životinjama su pravo na parenje sa ženkama i bolji dio u konzumaciji ulovljenog plijena; među ljudima – materijalni „plijen“ se naziva ekonomskim, a onaj duhovni dio njegovim socijalnim statusom. Naravno, netko može reći kako su sve to prenategnute analogije i da su možda više posljedica antropomorfnog preslikavanja ljudskih i društvenih osobina na životinjski svijet. Na kraju krajeva,

mi proučavamo njih (u znanstvenom smislu) a ne one nas, te bi stoga to moglo biti vrlo vjerojatno. Bilo kako bilo, ipak bismo mogli izvući zaključak da smo svi mi – sav živi i neživi svijet – dijelovi jednog te istog svemira, stoga nije ni čudno postojanje sličnosti među *emergentnim zakonitostima* koje upravljaju njihovim vladanjem. Da, dobro ste pomislili na spomen riječi „*upravljaju*“. A što je sa *slobodnom voljom čovjeka*? Međutim, to je već jedna priča za neku drugu priliku.

PR
DIOGEN pro kultura
<http://diogen.weebly.com>

NE KOPIRATI